

Lise Gerda Knudsen

Kan vi bruge fortiden i fremtiden?

Historisk bæredygtighed på museum

Frilandsmuseet Den Fynske Landsby i Odense har siden 1946 formidlet livet på landet på Fyn med fokus på dagligliv, landbrug og bygningskultur. Siden 2022 har museet arbejdet på at blive et museum for bæredygtighed, fællesskab og cirkulær levevis med historisk perspektiv. Baggrunden for den ændrede strategi er ønsket om at betyde noget for flere mennesker og om at tage ansvar og være med til at gøre en forskel i forhold til den aktuelle klimakrise. Denne artikel beskriver, hvorfor museet de seneste år har arbejdet med at formidle kulturhistorien ud fra et bæredygtighedsperspektiv, hvordan vi konkret har grebet det an og hvilke udfordringer, vi har mødt og fortsat møder. Indledningsvist perspektiveres Den Fynske Landsbys arbejde med bæredygtighed i drift og – især – formidling til museumsverdenens stigende fokus på at spille en rolle i forhold til klima og bæredygtighed.

Introduktion

Frilandsmuseet Den Fynske Landsby under Museum Odense har siden 1946 inviteret museumsgæsterne indenfor til et besøg i det samfund og den dagligdag, som udgjorde rammerne for hovedparten af danskerne i 17- og 1800-tallet: et landbosamfund med huse og gårde, haver og marker, dyr og mennesker. Skønt formidlingens fokus og form har skiftet i de snart 80 år, museet har eksisteret, har dagliglivet, selvforsyningen og årets gang været i centrum hele vejen igennem.

I 2022 vedtog Museum Odense en ny strategi for Den Fynske Landsby. Den nye strategi har til formål at skabe det odenseanske frilandsmuseum om til et museum for bæredygtighed, fællesskab og cirkulær levevis med historisk perspektiv. Den Fynske Landsby er fortsat et kulturhistorisk museum, der formidler livet på landet i 1800-tallet, men vi sætter nu endnu større fokus på den viden og inspiration, som historien rummer i forhold til vores liv i dag.

Figur 1: I Den Fynske Landsby i Odense dyrkes jorden med hjælp fra museets heste. Foto: Museum Odense.

Museernes rolle i en klimakrisetid

At man som museum har en rolle at spille i forhold til den klimakrise, som er vores tids altoverskyggende udfordring, er ikke noget Den Fynske Landsby eller Museum Odense har grebet ud af luften. Diskussioner om museernes ansvar for, muligheder for eller forpligtelse til at handle bæredygtigt fylder i museums kredse lige fra faglige konferencer over artikler i danske og udenlandske museologiske tidsskrifter til fonde og puljers krav til museumsprojekter.

Endda hos ICOM (The International Council of Museums) fyldte diskussionen om museers rolle i forhold til bæredygtigheden, da ICOMs nye museumsdefinition blev vedtaget 2022. Den nye definition lyder:

A museum is a not-for-profit, permanent institution in the service of society that researches, collects, conserves, interprets and exhibits tangible and intangible heritage. Open to the public, accessible and inclusive, museums foster diversity and sustainability. They operate and communicate ethically, professionally and with the participation of communities, offering varied experiences for education, enjoyment, reflection and knowledge sharing.¹

1 <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition> [besøgt 2024-10-31]

Nyt i denne sammenhæng er, at 'bæredygtighed' nu nævnes – sammen med diversitet – som et af de nøgleområder, som et museum skal arbejde for at fremme. I den omfattende og meget lange proces med at formulere og blive enige om en ny museumsdefinition, var de nationale ICOM-komitéer inviteret til at byde ind med forslag til hvilke nøgleord, der skulle finde plads i den nye tekst. 47 % af komitéerne mente, at bæredygtighed skulle medtages.² At ICOM tager museernes bæredygtige praksis alvorligt, kan også aflæses i rådets nyligt etablerede *ICOM Award for Sustainable Development Practice in Museums*. Med den nye pris ønsker ICOM at sætte fokus på, hvordan museumssektoren i praksis bidrager til det omgivende samfunds bæredygtige udvikling samt at skabe mulighed for, at museerne kan inspirere hinanden til en mere bæredygtig praksis.³

Bæredygtighedens dimensioner

Bæredygtighed opdeles ofte i tre dimensioner, som blev defineret i Brundtland-rapporten i 1987:

- klima- og miljømæssig bæredygtighed
- social bæredygtighed og
- økonomisk bæredygtighed

Det benævnes som "Planet, People, Profit" på engelsk. Christopher J. Garthe, der er kreativ direktør i det tyske udstillingsdesignbureau Studio klv og rådgiver museer om bæredygtighed, foreslår i bogen *The Sustainable Museum. How Museums Contribute to the Great Transition* at udvide bæredygtighedsbegrebet med en ekstra dimension i museumssammenhæng, nemlig med "Programme".⁴ Mens de første tre dimensioner handler meget om museets egne handlinger, har "Programme" at gøre med mødet med gæsten. Det er her i museets formidlingstilbud, der især er mulighed for at påvirke det omgivende samfund til refleksion og i sidste ende forandrede handlinger.

Denne opdeling i det, Garthe kalder hhv. intern og ekstern bæredygtighed, er relevant, når man vil beskæftige sig med, hvordan museerne arbejder med bæredygtighed. Den interne bæredygtighed har at gøre med museumsdriften: at nedbringe vores forbrug, at sortere vores (og vores gæsters) affald, at sælge bæredygtige varer i museumsbutikken, at tilbyde lokalt/økologisk/plantebaseret mad i vores caféer og meget mere. Den eksterne bæredygtighed handler om,

2 Krajcovicova et.al. 2021, s. 20

3 <https://icom.museum/en/news/icom-award-for-sustainable-development-practice-in-museums> [besøgt 2024-10-31]

4 Garthe 2023, s. 22-23

hvordan museerne kan bruge deres enestående position som en institution med høj troværdighed til at skabe et rum for viden, refleksion og dialog, der kan påvirke gæsterne til anderledes handlinger.⁵

Den interne bæredygtighed

Arbejdet med den interne bæredygtighed er vigtigt, dels fordi det medvirker til at nedbringe CO²-udslip fra en række institutioner, dels fordi det kan få karakter af at være 'gode eksempler', som gæster og andre af museets interessenter kan blive inspireret af. Der findes en række eksempler i ind- og udland på museer, der arbejder på at gøre museumsdriften mere bæredygtig. I et temanummer af tidsskriftet *Danske Museer* fra foråret 2022, der havde bæredygtighed som emne, fortæller bl.a. Naturama, Museum for Forsyning og Bæredygtighed samt Museum Sønderjylland om forskellige aspekter af arbejdet hen imod en mere bæredygtig museumsdrift.⁶ I 2023 etablerede Slots- og Kulturstyrelsen en pulje på 11,3 mio. kr. til projekter med overskriften 'Bæredygtige museer'. Indsatsen skulle udgøre '*et laboratorium for metodeudvikling af bæredygtig museumspraksis*', og blandt de ti støttede projekter handler halvdelen om netop at udvikle nye måder at nedbringe museernes forbrug, fire handler i forskellig grad om den sociale dimension af bæredygtigheden, mens et enkelt bl.a. har bæredygtig dannelse som en central del af projektet.⁷

Den grønne omstilling af museumsdriften er ligeledes omdrejningspunkt for det store projekt *Museernes Grønne Akademi*, der er forankret i Organisationen Danske Museer og er finansieret af Augustinus-Fonden til over en årrække at hjælpe de danske museer med at få en mere bæredygtig drift. Det skal bl.a. ske gennem tilbud om efteruddannelse samt ved at udrulle et charter for grøn omstilling af danske museer, hvori de deltagende museer forpligter sig til at arbejde på fire udvalgte områder hen imod en CO²-neutral fremtid.⁸

På konferencen *Open Air Museums and the Sustainable Development Goals – Call to Action*, som blev afholdt i september 2022 af den europæiske frilandsmuseumsorganisation AEOM (Association of European Open Air Museums), var de deltagende europæiske frilandsmuseer inviteret til at bidrage med oplæg om deres arbejde med bæredygtighed i bred forstand. Også her var der en stærk overvægt af projekter, der omhandlede sortering af affald, mindre brug

5 Garthe 2023, s. 29-30

6 Berg 2022, Birkelund 2022 og Provst 2022

7 <https://slks.dk/baeredygtig-udvikling-af-museumssektoren> [besøgt 2025-04-25]

8 Læs om Museernes Grønne Akademi her: <https://www.dkmuseer.dk/museernes-groenne-akademi> og charter for grøn omstilling af danske museer her: <https://www.dkmuseer.dk/museernes-groenne-akademi/charter> [besøgt 2024-10-31]

af plast, fokus på større biodiversitet på museets grønne områder og en lang række andre museumsdriftsorienterede emner.⁹

Siden konferencen er der dog fra AEOMs side kommet større fokus på den påvirkning, frilandsmuseerne kan have på sine gæster og andre interessenter. Det afspejles bl.a. i det *Statement of Intent on Sustainability*, som AEOM vedtog på organisationens konference i efteråret 2024. Her er det første af de seks punkter, som medlemsmuseerne bliver bedt om at arbejde efter, netop dette:

*use relevant collections, programmes, and exhibitions to engage audiences with the climate and biodiversity crisis and inspire them to reflect and take positive action.*¹⁰

Den eksterne bæredygtighed

At arbejde henimod en mere bæredygtig museumspraksis er helt nødvendig – og heldigvis godt i gang i Danmark såvel som på mange udenlandske museer, hvilket alene de få eksempler i ovenstående afsnit også peger på. Den bæredygtige praksis er god for planeten, men også nødvendig, hvis museerne skal være troværdige som afsendere af klimabudskaber, der skal få gæsterne til at reflektere over klimaet, deres egne vaner og forbrug mv.

Den eksterne bæredygtighed – altså den, der handler om at lave formidling og museumsoplevelser, der direkte italesætter bæredygtighed, klima eller aktivisme – finder dog også plads på flere og flere museer i form af særudstillinger, særlige projekter med bæredygtighedsvinkel eller som en strategisk tilgang til formidling.

Fra frilandsmuseumsverdenen – som Den Fynske Landsby især orienterer sig imod – er der de seneste år flere eksempler på formidlingstiltag, der har bæredygtighed som central del. Et par eksempler følger. Frilandsmuseet i Sorgenfri har i et Veluxfinansieret samarbejde med Institut for Kommunikation og Humanistisk Videnskab på Roskilde Universitet og Institut for Bygningskunst og Kultur på Det Kongelige Akademi gennemført projektet *Dér hvor vi bor, nu, engang og i fremtiden*.¹¹ Projektet handler blandt andet om formidling af de bæredygtige og stedsspecifikke kvaliteter, som kendetegner dansk landbokulturs bygningsarv, og i projektet har man prøvet nye formidlingsformer af og undersøgt gæsternes oplevelser og holdninger til en ny formidlingsvinkel, der indebærer det bæredygtige blik.

9 Conference report 30th AEOM

10 <https://theaeom.org/statement-of-intent-on-sustainability> [besøgt 2024-11-8]

11 <https://natmus.dk/museer-og-slotte/frilandsmuseet/om-frilandsmuseet/forskningsprojekter> [besøgt 2024-11-1]

Frilandsmuseet Hjerl Hede gennemførte fra 2021 projektet *Modern Hands*, der havde fokus på at fremme håndværksfagene, skabe fagstolthed og give unge mennesker lyst til at gå håndværksvejen.¹² Projektet var ikke eksplicit et 'bæredygtighedsprojekt', men dets fokus på evnen til at lave noget med egne hænder og dermed kende til materialer, metoder og vedligeholdelse betyder, at det taler ind i samme felt. Projektet er afsluttet, men på museet tilbydes fortsat kurser inden for forskellige håndværksområder, ligesom der er stort fokus på at dele viden og inspiration på 'gør det selv'-området til museets gæster.

På det tyske frilandsmuseum Hessenpark nær Frankfurt er bæredygtigheden til stede i en lang række af deres faste formidlingstilbud til gæsterne. Her er et stort fokus på biodiversitet, der formidles både på selve museumsområdet, der rummer skov, eng, dyrkede arealer, haver og frugthaver, og i form af en permanent udstilling, der tydeliggør variationen af museets biodiversitet og vigtigheden af at passe på det.¹³ Museet formidler også bygningshåndværk og arbejder på at blive center for restaurering af eksisterende bindingsværkshuse samt nybyggeri med traditionelle byggematerialer.

I Den Fynske Landsby har vi givet os selv den udfordring at arbejde strategisk med den eksterne bæredygtighed eller med den bæredygtighedsdimension, som Garthe kalder 'Programme'. Det betyder, at vi tænker bæredygtigheden ind i alle de arrangementer, udstillinger og øvrige publikumsrettede aktiviteter vi planlægger.

Den Fynske Landsby – en bæredygtig landsby?

Den Fynske Landsby består af seks gårde, syv huse og en række funktionsbygninger som f.eks. skole, teglværk og vindmølle – i alt 25 bygningskomplekser, som er placeret omkring et vejforløb med gadekær og mølledam. Landsbyen som ramme blev ved museets anlæggelse valgt, fordi man ønskede at fortælle historien om landsbyfællesskabets tid før landboreformerne. Først da man i 1980'erne for alvor begyndte at undersøge de indsamlede bygningers historie, fandt man ud af, at hovedparten af bygningsmassen stammede fra 1800-tallet, og man fokuserede derefter sin formidling på det århundrede.¹⁴

12 <https://hjerlhede.dk/modernhands> [besøgt 2024-11-1]

13 Scheller 2024

14 Den Fynske Landsbys historie er udfoldet i: Knudsen 2021

Figur 2: Den Fynske Landsby set fra luften. Foto: Museum Odense.

Indtil industrialisering og befolkningsvækst skabte de store byer, var landsbyerne ramme om de fleste danskernes liv. I landsbyen levede man tæt på produktionen af de nødvendige fødevarer, og alene derfor er et museumsbesøg i Den Fynske Landsby et besøg i en tid, hvor man i høj grad levede af sine omgivelser med de begrænsninger, det medførte. Man producerede selv næsten alt, hvad man skulle bruge. Man dyrkede og avlede sin egen mad i haver, marker og stalde, og man spiste efter årstiden. Man lavede sine egne redskaber, sit tøj og øvrige fornødenheder. Det, man ikke kunne lave selv, fik man lokale specialister til at forarbejde i smedjen, på værkstedet og ved væven. Og endelig handlede man i begrænset omfang på torvet og markederne i den lokale købstad, hvor man solgte sit overskud, og købte de varer, man ikke kunne producere selv.

I dag lever vi i et overflodssamfund med rigeligt af det hele og et tårnhøjt forbrug, og de fleste af os lever langt fra produktionen af fødevarer. Vi kan til gengæld få mad og varer leveret fra hele verden hele året rundt – og det får vi. I 2024 faldt *Earth Overshoot Day* for Danmark allerede den 16. marts.¹⁵ Det vil sige, at vi knap en fjerdedel inde i året allerede havde forbrugt vores del af den mængde ressourcer, som planeten kan gendanne på et år. Som verdenssamfund er vi på vej ind i en tid, hvor – nogle – råvarer igen bliver begrænsede, selv om vi endnu ikke mærker det i vores del af verden. En tid, hvor vi bliver nødt til at genbruge vores ting, handle lokalt og spise efter årstiderne.

15 <https://overshoot.footprintnetwork.org/newsroom/country-overshoot-days/> [besøgt 2024-10-31]

Figur 3: I efterårsferien kan museumsgæsterne i Den Fynske Landsby grave kartofler op, som de kan tilberede hjemme i eget køkken. Foto: Museum Odense.

På den baggrund mener vi i Den Fynske Landsby, at vi kan bruge den historiske erfaring med at leve i et mangelsamfund som inspiration til, hvordan vi kan leve i et kommende – om end anderledes – mangelsamfund. Vi vil se på, om fortidens løsninger kan inspirere os til at tage anderledes valg end dem, vi har taget i de sidste mange årtier, måske endda uden det behøver gå ud over vores livskvalitet. Vi vil bruge fortiden til at pege på konkrete muligheder for at handle mere bæredygtigt, med mere selvforsyning, mere genbrug og mere fællesskab. Det handler naturligvis ikke om, at fortidens bønder var særligt grønne eller tænkte bæredygtigt. De levede cirkulært og tættere på naturen, simpelthen fordi de var nødt til det. Den Fynske Landsby ønsker os altså ikke tilbage til 'de gode gamle dage', for de var ofte ikke særlig gode. Men derfor kan vi måske godt lære noget af fortiden.

Bag valget om at skabe Den Fynske Landsby om til et *museum for bæredygtighed, fællesskab og cirkulær levevis med historisk perspektiv* ligger ønsket om at betyde noget for flere mennesker – og om at tage ansvar og være med til at gøre en forskel.

Var fortiden bæredygtig?

Den Fynske Landsbys formidling går ikke meget i detaljer med graden af bæredygtighed i de enkelte landbrugsformer i fortiden, bortset fra det faktum, at bevægelsen væk fra et landbrug og et landbosamfund, der levede tæt i pagt med omgivelserne, for alvor begyndte allerede i 1800-tallet. Det, der er centrum i museets fortælling i en klimamæssig sammenhæng er, at fortidens levevis var mere miljømæssigt bæredygtig end nutidens, men til gengæld i perioder ikke var økonomisk bæredygtig i den forstand, at der ikke var mad nok.

I arbejdet med at formidle fortidens levevis på en måde, der kan virke inspirerende for nutidens museumsgæster, har vi valgt især at fokusere på nogle udvalgte vinkler på 1800-tallets dagligliv. Det er alle emner, der er dybt forankret i kulturhistorien, men samtidig områder, der er håndgribelige for os i dag – og som vi hver især kan påvirke gennem vores egne handlinger.

Lokalområdet bestemmer mulighederne

Museet repræsenterer en tid, hvor vi var afhængige af det landskab, der var lige rundt om os; det havde betydning for, hvor meget og hvilken mad, man kunne dyrke, hvilke materialer, man havde at bygge huse af og lave ting af med videre.

Denne pointe fylder også i det ovenfor nævnte projekt *Dér hvor vi bor, nu, engang og i fremtiden*, som Frilandsmuseet var en del af – her lå fokus bl.a. på, hvordan landskaberne var en bestemmende faktor i forhold til den lokale byggeskik.

Det meste af den mad, man spiste, producerede man selv. Det betød, at man i høj grad spiste efter årstiderne, men også at man tænkte frem til de vinter- og tidlige forårsmåneder, hvor landbruget og naturen ikke bød på friske forsyninger af mad og foder. Røgning, tørring, saltning og syltning af madvarer var nødvendigt, og indsigt i konserveringsmetoder var en nødvendig viden for alle kvinder.

I dag kan vi nemt få alle varer hele året rundt, og det er nærmest en naturgivet ret, at vi kan få friske jordbær om vinteren. Den nedarvede viden om konservering og om at lave mad af alle dele af dyrene og grøntsagerne er på en måde forsvundet eller i hvert fald gemt væk i løbet af de seneste par generationer, og i Den Fynske Landsby er der mulighed for, at vi igen kommer lidt tættere på, hvad det egentlig er, vi spiser. Nogle af de meget populære aktiviteter i Den Fynske Landsby knytter sig netop til vores produktion af mad:

- I efterårsferien kan besøgende børn komme med i kartoffelmarken og samle kartofler op, som de må tage med hjem og lave mad af om aftenen. Det er hvert år et stort tilløbsstykke, og børnenes forundring over, at kartofler ikke bare kan hentes i butikken, men at man kan dyrke dem selv, viser os, at vi har brug for at komme lidt tættere på vores madproduktion igen.

*Figur 4: Der er stor interesse for at opleve, hvordan grisen slagtes og bliver til mad.
Foto: Museum Odense.*

- Slagtning af gris og høns giver på samme måde et indblik i, hvordan vores mad bliver til. Museet er ikke nødvendigvis talsmand for, at vi alle skal spise plantebaseret – hvad man heller ikke gjorde i 1800-tallet, hvis ikke man var nødt til det – men det er vigtigt, at vi ved, hvad vi vælger til og fra: hvis vi gerne vil have kød på tallerkenen, så er der et dyr, der skal dø. Det kan man opleve i Den Fynske Landsby.

Materialer og forbrug

En helt central del af forståelsen af fortidens landbosamfund er, at man havde meget mindre til rådighed, end vi har i dag: mindre mad, færre råvarer og færre ejendele. De fleste genstande, herunder tøj, husgeråd og redskaber, lavede man selv af de naturressourcer, der var i lokalområdet. Uld og hør blev efter en lang arbejdsproces til tøj og sengeklæder. Husene blev bygget af ler, sten, træ, strå, kalk, som man hentede lokalt. Redskaber og husgeråd blev tilvirket i huggehuset af træ, ben, skind, halm mv.

Selvforsyningen handlede altså ikke kun om mad, men også om genstande til livets fornødenhed. Derfor var man også selv i stand til at lave mange ting og reparere dem, når de gik i stykker. Fordi tingene var lavet af naturmaterialer, kunne de repareres. Itugåede dele kunne udskiftes, uden at genstanden i sig selv måtte kasseres. Skulle den endelig kasseres, kunne den enten bruges som brændsel, eller den forgik i naturen og skabte ikke de affaldsmængder, vi producerer i dag. Mange af de ting, vi omgiver os med i dag, er lavet af kompositte materialer, som ikke eller kun svært kan repareres. Og vi kan ikke selv finde ud af det, fordi det er langt mere komplicerede ting, vi bruger nu – og som regel er det billigere og nemmere at købe en ny, end at få repareret den gamle. I datidens samfund havde man rigeligt med tid, men begrænsede ressourcer og råvarer. I dag er det på mange måder lige omvendt, i hvert fald i vores del af verden.

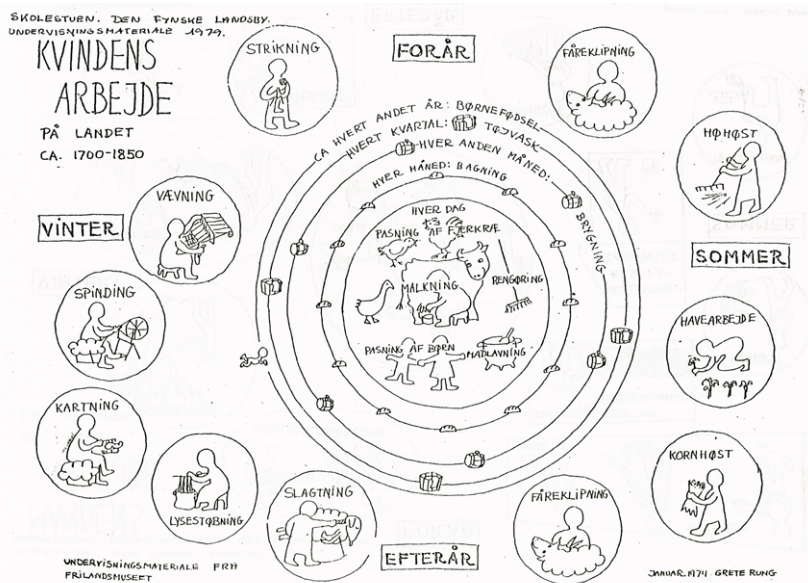

Figur 5: Husflid og håndlag var vigtigt i 1800-tallets landbosamfund, og vi oplever en interesse for igen at arbejde med sine hænder. Foto: Museum Odense.

Det til trods er der jo i dag heldigvis en stor interesse for igen at lave ting med egne hænder: strikning, gør-det-selv, hækling mv. og selvforsyning i mini-format i form af høns, bier og havebrug. Og på de områder er der masser af inspiration at hente i fortidens viden og kunnen, som vi formidler i Den Fynske Landsby. Sammen med museets ansatte demonstrerer vores frivillige formidlere håndværk, håndarbejde, bihold, havebrug og meget mere – og de seneste år har vi endda med held prøvet kræfter med at udbyde kurser og workshops inden for de forskellige områder.

Livet er cirkulært

Fortidens bondesamfund var cirkulært. Det gjaldt naturligvis landbruget, der fulgte de skiftende årstider, men også hele det øvrige dagligliv og livssynet generelt. Årstidernes skiften styrede livets gang. Der var store forskelle mellem hverdagene om sommeren og om vinteren – ikke mindst på grund af dagslysets mængde og variationerne i de nødvendige arbejdsopgaver i landbruget. Til gengæld varierede de enkelte år ikke meget fra hinanden, tingene gentog sig: årenes gang, slægtens gang, dages gang var næsten ens. Hvert forår startede livet på en måde forfra, og de samme ting fandt sted.

Figur 6: Bondesamfundets livssyn var cirkulært, mens vi i dag tænker lineært. Odense Bys Museer, Undervisnings- og oplysningsafdelingen 1978.

I dag – som i de sidste 100 år – er vores livsforståelse lineær, og vi lever i et samfund, der har øget vækst som det mest centrale måleparamenter: Vi skal helst producere mere, opleve mere, tjene flere penge næste år, end vi gjorde sidste år. Med klodens begrænsede ressourcer in mente mener Den Fynske Landsby, at det er på tide at overveje, om 'mere' fortsat er lig med 'bedre', eller om vi skal tilbage til en mere cirkulær tilgang til livet. Derfor vil landsbyen også fortsat være et sted, hvor vi opfordrer gæsterne til at tage den med ro, opleve årstidernes skiften og give tid til eftertanke. Det er der måske endda ekstra brug for i en tid, hvor vi udover klimakrise også synes at være midt i en trivselskrise.

Vi er fælles om det

Den Fynske Landsby vil være museum for bæredygtighed, fællesskab og cirkulær levevis med historisk perspektiv. Vores fokus på fællesskab handler både om kulturhistorien, om museumsbesøget og om en ny tilgang til livet, hvor fællesskab fylder mere end individualisme.

Det første først. Landsbyfællesskabet er egentlig afviklet i den periode, som Den Fynske Landsby først og fremmest formidler, men der trækkes alligevel tråde tilbage til en tid, hvor man var nødt til at dyrke jorden i fællesskab for at få mest muligt ud af den. I slutningen af den periode, museet formidler, kommer andelstiden med en ny tilgang til det fælles, som kommer til at præge landbosamfundet de næste 100 år. Begge dele finder vi et ekko af i nutidige initiativer som Andelsgårde, Jordens Skole og andre, der har fokus på, at vi i fællesskab ejer og dyrker jorden, eller i delebilsordninger, der betyder, at vi ikke alle behøver have egen bil i indkørslen. Det er en mindre håndgribelig fortælling at formidle end den, der handler om håndværk og håndarbejde, men vi italesætter den, hvor det giver mening.

Fællesskab er også noget, vi ønsker at tænke ind i museumsbesøget. Vi ved, at langt de fleste museumsbesøg sker i grupper – det er en oplevelse, vi er sammen om at skabe. I Den Fynske Landsby er der oplagte muligheder for et generationsmøde mellem bedsteforældre, forældre og børn, der hver har forskellig viden og kunnen med fra deres opvækst og liv, som kan spejles i den kulturhistorie, man møder i landsbyen. Fællesskabet handler også om at lukke andre ind – også dem, der ikke normalt er store brugere af kultur. Denne vinkel, den sociale bæredygtighed, fylder heldigvis på mange museer både herhjemme og i udlandet.¹⁶ I Den Fynske Landsby og i Museum Odense i øvrigt har vi fokus på at skabe tilbud til især børn og børnefamilier, der af forskellige årsager ikke får glæde af museernes tilbud. Det sker blandt andet gennem et samarbejde med

16 Se f.eks. Popoiu 2024, Cseri 2024, Meyer 2022

organisationen Boligsocialt Hus samt med Center for Indsatser til Børn og Unge under Odense Kommune. Et netop igangsat projekt på dette område har til formål at støtte børn og unge i fællesskabende aktiviteter, undervisningsforløb og events, og at give dem viden og kompetencer inden for dyrkning af fødevarer samt oplevelser i – og kendskab til naturen i deres nærområde.

Formidling af historien

Den Fynske Landsby arbejder på at balancere formidlingen i et krydsfelt mellem historien og nutiden med et blik til fremtiden. Det er helt centralt, at vores formidling har udgangspunkt i kulturhistorien – det er vores museale kerneopgave at formidle fortiden til vores gæster, og det er også der, vores viden ligger. Samtidig er det vigtigt, at de mennesker, der besøger museet, oplever, at vores formidlingstilbud er relevante for dem og siger dem noget der, hvor de står i deres moderne liv og hverdag. Formidlingen i Den Fynske Landsby har derfor mange forskellige udtryk.

Levende formidling – demonstrationer og dialog

Levende Historie har været en del af Den Fynske Landsbys formidling siden 1998, og har de sidste mange år spillet en vigtig rolle i museumsbesøget. *Levende Historie* er betegnelsen for aktiviteter, der udføres af formidlere i dragt, der formidler fortidens vilkår og levevis ved at udføre de arbejdsopgaver, som hørte til på og omkring gården i 1800-tallet. Aktiviteterne udføres af museets frivilligkorps på ca. 90 personer, der gennem deres viden og kunnen – og i dialog med gæsterne – demonstrerer arbejdsprocesser og fortæller om materialer, håndværk, husflid, havebrug, madlavning og meget mere. Formidlingen handler om, hvordan man levede i fortiden, men har altid en krog til nutiden. Gæsterne mødes af mennesker, der både har en viden om det historiske arbejde, de sidder med, og som har tid til og interesse i at fortælle og lytte til gæsterne. Samtidig er det en formidlingsform, som får alle sanser i brug – man kan smage, lugte, høre og mærke historien på egen krop.

Prøv det selv

Vi lærer og oplever på forskellige måder, og det er ingen ny opdagelse, at det giver en særlig erkendelse at prøve noget på egen krop. Derfor har vi ofte aktiviteter, hvor museumsgæsterne selv kan få fingre i historien. Det er sjovt for både børn og voksne; det bliver mere nærværende, når man selv har prøvet kræfter med en arbejdsopgave, og det giver ofte også lidt mere mod til at tage nye teknikker i brug derhjemme. På den måde kan 'prøv-det-selv'-aktiviteter blive en slags hverdagsaktivisme, der er med til at skubbe lidt til vores vaner, når vi kommer hjem fra museumsbesøget.

Vores erfaringer med aktiviteter, gæsterne selv kan prøve, har inspireret til, at Den Fynske Landsby fra sæson 2024 er begyndt at udbyde kurser inden for nogle af de områder, vi har ekspertise i. I den første kursussæson har der være udbudt tre kurser i vedligehold af bindingsværk, et kursus i hønsehold, et i bihold – som ikke blev gennemført – et dogmestrikkursus, et surdejsskursus og et pilefletkursus. Baggrunden for at udbyde kurser var en interesse og efterspørgsel hos gæster og følgere på sociale medier, som opfordrede os til at lave kurser eller workshops, hvor de kunne prøve kræfter med et håndværk eller få viden om et område. Efterspørgslen viser, hvordan der i dag faktisk er et ønske hos mange om at lære nyt, kunne mere selv og arbejde med hænderne.

Figur 7: Deltagere i Den Fynske Landsbys 'dogmestrikkursus' får fingrene i raulden. Foto: Museum Odense.

Endelig har vi også igangsat et fritidstilbud for børn, hvor de kan *Gå til have* i Den Fynske Landsby. Her får børnene hver en havelod, som de tilsår og passer en gang om ugen, og til sidst høster og spiser de de grøntsager, de selv har dyrket. Projektet, som også findes andre steder, har til formål at styrke børnenes

økodannelse og deres viden om og fornemmelse for, hvor maden kommer fra, og hvordan man dyrker jorden.¹⁷

Udstilling, film og vandringer – det, du altid kan opleve

Selv om vi ville ønske det, kan vi ikke have aktiviteter og levende formidling alle dage i museets sæson. Der vil være mange hverdage, hvor museumsoplevelsen skal kunne stå 'i sig selv'. Det stiller krav til den faste formidling, som skal klæde vores gæster på til at forstå museets mange elementer, også hvis de ikke møder en formidler – især i en tid, hvor vi har vinklet vores formidling med et bæredygtighedsperspektiv.

Skilte, guidebøger, foldere og lydvandringer til gæsterne har i mange år eksisteret som en nøgle til at forstå museet, men i sæson 2024 har vi barslet med tre nye formidlingstiltag, der skal sætte stemningen og hjælpe gæsterne til at se de gamle bondebygninger, dyr, haver og marker i et nyt perspektiv.

Fra sæsonstart 2024 blev museets gæster mødt med en ny kortfilm i besøgscentrets biograf.¹⁸ Filmen tager udgangspunkt i den nære fremtid, hvor hovedpersonen ser tilbage på sin ungdom i vores nutid. Samtidig perspektiveres der til fortidens landbosamfund med fokus på fødevareproduktion, fællesskab og ressourcer. Filmen er ikke en historisk dokumentar, men snarere en kunstnerisk film, der blander tiderne og stiller flere spørgsmål, end den giver svar. Det er håbet, at gæsterne vil starte besøget med at se filmen og bære spørgsmålene og stemningen med ud på deres museumsbesøg.

I maj 2024 åbnede museet en ny udstilling med navnet *Bæredygtig fra fortid til fremtid*. Udstillingen giver gennem otte forskellige temaer – huse, materialer, forbrug, håndlag, tøj, mad, landskab og energi – gæsterne konkrete eksempler på, hvordan vi kan lade os inspirere af fortiden for at skabe en mere bæredygtig udvikling i fremtiden. Til udstillingen knytter sig otte aktivitetskilte i landsbyen, som tager udgangspunkt i de samme temaer. Skiltene opfordrer til aktiviteter, stiller spørgsmål, man kan snakke sammen om, og formidler historisk viden.

17 *Gå til have i Den Fynske Landsby* er et i første omgang treårigt projekt finansieret af Møllerens Fond.

18 Filmen er produceret i samarbejde med Goodwill Film og er finansieret af Augustinusfonden. En trailer for filmen kan ses her: <https://youtu.be/xBIRhGqzPRg>

Figur 8: Klip fra *Den Fynske Landsbys nye kortfilm*, hvor fortiden og nutiden møder hinanden på lærredet. Foto: Museum Odense.

Endelig lanceredes i sommeren 2024 en ny podwalk med titlen *Fortiden i fremtiden*.¹⁹ Podwalken består af 22 lydbidder, som bringer gæsten rundt i Den Fynske Landsby og lader dem høre korte samtaler med Den Fynske Landsbys medarbejdere og frivillige, der fortæller om en lille del af fortidens dagligliv, som vi kan lære af i dag. Lydbidderne omhandler følgende temaer: vores bolig, vores tøj, vores mad, vores forbrug og vores fællesskaber. Samme temaer behandles i den tilhørende podcast *Får vi brug for fortiden i fremtiden?* hvor eksperter på de fem temaer interviewes om, hvordan man kan bruge fortidens viden til at løse nutidens problemer, men også om, hvad fremtiden byder på inden for de fem områder.

19 Podwalk og podcast er produceret i samarbejde med podcasten *Bæredygtighed i virkeligheden* og er finansieret af Albani Fonden. Podwalken findes i museumsapp'en Useeum og podcasten findes på www.spreaker.com.

Hvilke udfordringer møder vi?

Det er oplagt, at der er udfordringer og bump på vejen, når et større museum skifter retning, som Den Fynske Landsby har gjort. En af de mest centrale er viden. Medarbejdere og frivillige i Den Fynske Landsby ved meget om landbrugshistorie og dagligliv på landet i 1800-tallet – og mindre om bæredygtighed. Derfor er der stort fokus på at efteruddanne alle, der er tilknyttet museet, så vi er godt klædt på til at møde de spørgsmål, der måtte komme fra gæsterne.

En anden udfordring, som har stor betydning er, at museet er i gang med at indgå en ny 'forventningskontrakt' med gæsterne. Den Fynske Landsby har rigtig mange gæster, der kommer igen år efter år. Mange af dem har en klar forventning om, hvad de skal opleve under et besøg i landsbyen, og her indgår ikke nødvendigvis overvejelser om klima og bæredygtighed. Nogle kommer især i Den Fynske Landsby, fordi det er et dejligt museum at besøge, fordi de interesserer sig for historie, godt kan lide dyrene eller er glade for vores aktiviteter og arrangementer. Alle disse ting er heldigvis stadig til stede, og mange af vores tilbagevendende gæster synes godt om de nye tiltag, men det ændrer ikke på, at vi skal forholde os til de forventninger, der er til museet. Gæsternes forventninger til museumsoplevelsen er også en udfordring, man mødte under det tidligere omtalte projekt *Dér hvor vi bor, nu, engang og i fremtiden* på Frilandsmuseet. Under interviews med gæsterne blev det tydeligt, at de ikke af sig selv havde tænkt, at museets særlige aktiviteter om bygninger og byggeskik havde noget med bæredygtighed at gøre. Når de blev oplyst om det, syntes de, det var interessant og relevant, men de fleste tilføjede, at det jo ikke måtte skygge for det, museet egentlig – ifølge dem – handlede om: nemlig 'gamle dage'.²⁰ I forbindelse med Den Fynske Landsbys nye vinkel på formidling, blev der gennemført en brugerundersøgelse, der spurgte både brugere og ikke-brugere af museet, om det var meningsfyldt at arbejde med bæredygtighed på et frilandsmuseum. De fleste adspurgte fandt, at det var oplagt – nogle mente endda altid, at frilandsmuseer havde været en slags bæredygtighedsmuseer. I det virkelige møde med gæsterne oplever vi i Den Fynske Landsby dog, ganske som erfaringerne fra Frilandsmuseet, at vi fra museets side skal gøre ret tydeligt opmærksom på sammenhængen mellem de historiske aktiviteter og oplevelser og det bæredygtige perspektiv.

Bæredygtighed er allestedsnærværende – alle vil være bæredygtige, have en stemme i klimadebatten og gøre en forskel. Fuldstændig som Den Fynske Landsby. Derfor er det helt essentielt, at vi på museet holder os til det, vi ved bedst; nemlig det historiske perspektiv på emnet. Vi bliver aldrig dem, der kan udpege de nyeste bæredygtige teknologier eller er først med den nyeste data.

20 Strandbygaard Jessen et.al. 2024

Vores vinkel er den kulturhistoriske, og det skal være udgangspunktet for al vores formidling.

I samme åndedrag er det vigtigt, at vi ikke fremstiller fortiden som svaret på det hele, som en idyllisk tid, hvor stokroserne blomstrede, og alle hjalp hinanden. Den Fynske Landsby ønsker ikke nogen tilbage til fortiden, men opfordrer til, at man kigger sig over skulderen efter løsninger og inspiration til vores nutid og fremtid.

Må et museum mene noget?

Et museum, der har fokus på bæredygtighed, bevæger sig ind på et område, hvor der er mange meninger og holdninger. Derfor har det været oplagt for os at drøfte internt, hvorvidt et museum egentlig kan tillade sig at mene noget, som måske er kontroversielt eller falder nogen for brystet.

Turbokyllingen

- **Vokser fra 50 gr. til 2 kg på kun 33 dage. Andre kyllinger bruger 46-63 dage på at vokse til den samme vægt.**
- **Organer og ben kan ikke følge med.**
- **3 ud af 4 går ikke normalt.**
- **Lever i flokke på op til 40.000 kyllinger.**
- **20 turbokyllinger deles om 1 m² i stalden.**
- **Kommer aldrig udenfor.**
- **Lever i kunstigt lys med kun 6 timers mørke i døgnet.**

Figur 9: Viden er vigtig for at kunne tage stilling og foretage valg. Derfor informerede Den Fynske Landsby om turbokyllinger ved arrangementet 'Hønen og ægget' i påsken 2024. Foto: Museum Odense.

I Den Fynske Landsby mener vi noget – men vi mener ikke noget om alting. Der er mange emner, hvor vi ønsker at være tydelige om, at vi ikke kender svaret, men blot peger på nogle udfordringer og nogle handlinger, der kan bringe os i en ny retning. Men det er også klart, at vi står på mål for, at vi som samfund og som enkeltindivider er nødt til at opføre os anderledes i fremtiden, hvis vi skal komme helskindede igennem den nuværende krise. Det kan handle om vores forbrug, om vores madvaner, om vores dyrevelfærd for eksempel. Og det kan virke provokerende eller blot irriterende for nogle af vores gæster, at deres museumsbesøg i smukke omgivelser i Den Fynske Landsby bliver forstyrret af informationer om eksempelvis burhøns og turbokyllinger eller om det forbrugstryk, som vores moderne julefejring medfører.

Vi ønsker ikke, at vores gæster bliver trætte af negative klimanyheder ved at besøge vores museum. Derfor prøver vi hele tiden at balancere vores fokus på klima og bæredygtighed, så den både tydeliggør, at det er vigtigt, at vi gør noget, og samtidig også anviser nogle retninger for, hvor der er håb og løsninger at hente. Udstillingen *KLIMA X – an exhibition about communicating the climate crisis*, der har været vist i Frankfurt og Berlin, handler netop om, hvordan man kommunikerer om klima uden at medvirke til klima-fatigue.²¹ Her fokuseres på bl.a. at formidle nogle af de succesfulde forandringer, der er sket igennem historien for at skabe tro hos gæsten på, at vi igen kan lykkes med at skabe positive forandringer.

Vi kan godt forstå, at det kan være træls at få sit museumsbesøg forstyrret af viden, man måske egentlig helst vil være fri for, når man er på udflugt. Samtidig mener vi dog, at vi har en pligt som museum til at være med til at påvirke vores gæster i en mere klimabevidst retning. Flere undersøgelser viser, at museerne nyder stor tillid hos langt de fleste mennesker, så når vi møder budskaber om klima og om nødvendigheden af at handle under et museumsbesøg, er der mulighed for, at vi tager informationen ind på en anden måde, end når vi møder dem i nyhedsstrømmen i øvrigt. Det er i hvert fald håbet, at et museumsbesøg i Den Fynske Landsby kan skubbe til vanerne, så gæsterne får lyst til og mod på at være hverdagsaktivistiske og forandre deres handlinger en smule i en mere klimavenlig retning.

21 https://www.museumnext.com/article/klima_x-an-exhibition-on-communicating-the-climate-crisis [besøgt 2024-11-1]

Litteratur

- Berg, Thomas Bjørneboe (2022): "Vi skal selv gå forrest som et godt eksempel". I: *Danske Museer Forår 2022*, s. 17-20.
- Birkelund, Malene (2022): "Alting tæller med i den bæredygtige udstillingsopbygning". I: *Danske Museer Forår 2022*, s. 24-27.
- Conference report 30th AEOM (2024): *Conference report 30th AEOM Conference Skansen Stockholm. Open-Air Museums and the Sustainable Development Goals – Call to Action. 27 September – 1 October 2022*.
- Cseri, Miklós (2024): "The Transylvanian Building Complex in the Hungarian Open-Air Museum". I: *Conference report 30th AEOM Conference Skansen Stockholm. Open-Air Museums and the Sustainable Development Goals – Call to Action. 27 September – 1 October 2022*, s. 28-32.
- Garthe, Christopher J. (2023): *The Sustainable Museum. How Museums Contribute to the Great Transformation*. Routledge.
- Knudsen, Lise Gerda (2021): "Fortid og fremtid på fynboernes frilandsmuseum: Den Fynske Landsbys 75-års jubilæum". I *Odense Bys Museer 2021*, s. 37-50.
- Krajcovicova, Erika, Raúl F. San Miguel & Olivia Guiragossian (2021): *Report on the ICOM Member Feedback for a new museum definition. Independent analysis & report elaborated for the ICOM Define Committee*. Udg. 22. Juni 2021. Tilgængelig digitalt: <https://icom-europe.mini.icom.museum/museum-definition-new-report/> [besøgt 2024-10-31].
- Meyer, Niels (2022): "Mødet med mennesker flytter verdensmål i Den Gamle By". I: *Danske Museer Forår 2022*, s. 34-36.
- Odense Bys Museer, Undervisnings- og oplysningsafdelingen (1978): *Livsrytmer ca. 1750-1850*. Upubliceret.
- Popoiu, Paula (2024): "The Village Museum is Involved!". I: *Conference report 30th AEOM Conference Skansen Stockholm. Open-Air Museums and the Sustainable Development Goals – Call to Action. 27 September – 1 October 2022*, s. 16-18.
- Provst, Anne (2022): "Hvordan vi blev et bæredygtigt museum af gavn – ikke kun af navn". I: *Danske Museer Forår 2022*, s. 20-22.
- Scheller, Jens (2024): "The Birds and the Bees, the Flowers and the Trees – Sustainability and Biodiversity in Hessenpark Open-Air Museum". I: *Conference report 30th AEOM Conference Skansen Stockholm. Open-Air Museums and the Sustainable Development Goals – Call to Action. 27 September – 1 October 2022*, s. 19-20.
- Strandbygaard Jessen, Tilde, Katja Abel Flindt & Signe Lykke Littrup (2024): "Det er jo ikke det, museet handler om' – Formidling af bæredygtighed på Frilandsmuseet". I: *Magasinet museum Forår 2024*, s. 40-42.

Summary

Will the past be useful in the future? Historical sustainability in museums.

The Funen Village is an open-air museum in Odense that has existed since 1946. Ever since it has been the museum's aim to show and tell our guests about life in the Funen countryside in the 19th century with a focus on daily life, farming and the history of rural buildings. Since 2022 the museum has been developing into a museum that focuses on sustainability, the common good and circular lifestyles with historical perspective. The reason for the museums' new strategy is the desire to mean something to more people and to take responsibility and help make a difference in relation to the current climate crisis.

The first part of the article addresses the increasing focus on sustainability in the museum world, both when it comes to museum operations – the internal sustainability – and programming – the external sustainability. In the latest museum definition by ICOM (The International Council of Museums) that was adopted in 2022, sustainability is one of the main parameters that all museums should address in their operations. In this introductory section you will also find references to a number of museums that work actively with sustainable changes in operations and programming.

The next part of the article is concerned about The Funen Village as an example on how to represent the history of agriculture in present day. It describes why the museum have chosen the sustainability perspective on the past, how we have approach it, and which kinds of obstacles we have met and continue to meet.

It is important for The Funen Village that our programming does always have history as the starting point and simultaneously focusses on inspiring our museum guests to change their actions in their own present day lives. This means that our events and activities are based on daily life in the 19th century, but have a strong focus on areas, which are also relevant today. Thus, it is mainly certain angles on sustainability that make sense our museum programme. *The local*: The local area determined which possibilities you had, because your food, buildings and possessions all were made of the resources that were available in your area. As opposed to today, where we can get all sorts of goods from everywhere, all the time. *Materials and consumption*: People of the past had far less of everything, than we have today – food, raw materials, belongings – and therefore they were much better at preserving, repairing and making things with their own hands. It was a necessity. *The circular life*: The peasant society of the 19th century was circular, and everyday life was lived according to the seasons. This was very opposite to the focus on growth we have today. Since we all know that Earth has limited resources, The Funen Village asks if it is time to return to a more circular way of life. *Community*: Commu-

nity or the common good is central to the museum both in history and present day. Historically community was essential in the sense that farmers cultivated their land in common and later on worked together in the cooperative movement from the 1860s. And today we want to use the museum as venue for community-building experiences.

In the last part of the article some of the specific means of action are described. The Funen Village uses means as living history, hands on activities, exhibitions, films, podwalks and podcasts, workshops and educational programmes when we represent history in a sustainability perspective, and we are still working on finding new ways of addressing our guests.

Forfatterpræsentation

Lise Gerda Knudsen, født 1977, cand.mag. i historie fra Københavns Universitet 2004. Udviklingschef for Den Fynske Landsby/Museum Odense. Har tidligere forsket i pestens historie, hvilket blandt andet resulterede i bogen *Pesten græsserer! En undersøgelse af pesten i Danmark i 1650'erne*, udgivet af Landbohistorisk Selskab i 2005. De sidste 10 år har hun især arbejdet med formidling af den fynske landbohistorie gennem udstillinger, artikler og aktiviteter vedrørende frilandsmuseet Den Fynske Landsby i Odense.